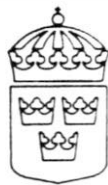

Motion till riksdagen

1989/90:Ub501

av Olof Johansson m.fl. (c)

Forskning och högre utbildning

Mot.
1989/90
Ub501-507

Inledning

Koncentrationspolitiken har inneburit en allt starkare centralisering av befolkning, bebyggelse och näringsstruktur. Storskalighet och arbetskraftens geografiska rörlighet har av en politisk majoritet, mot centerns bestämda uppfattning, setts som nödvändiga förutsättningar för ökad ekonomisk tillväxt. Skillnaderna i levnadsförhållanden mellan olika delar av landet har ökat. Framförallt landsbygden och de små och medelstora orterna har drabbats av en snabb avfolkning. Befolkningsomflyttningen har vidare medfört att åldersstrukturen blivit alltmer snedvriden mellan in- och utflyttningskommuner.

Det är främst unga människor som flyttat till storstadsregionerna, där möjligheter till arbete och utbildning erbjuds. Samtidigt skapar befolkningskoncentrationer svåra köproblemer med brist på bostäder, vårdkris, bristfällig barnomsorg och en försämrad social miljö. Analyser av befolkningsomflyttningens struktur i övrigt visar vidare att det är den välutbildade arbetskraften som erbjuds arbete i storstads- och högskoleregioner. Den pågående utvecklingen innebär således även en kompetensförsvagning i utflyttningsregionerna.

Den socialdemokratiska regeringspolitiken efter regeringsskiftet 1982 har allvarligt försämrat den regionala och inomregionala balansen. Regioner som Bergslagen, huvuddelen av Norrland och sydöstra Sverige har drabbats mycket hårt. Uttalanden från regeringsföreträdare om vikten av att motverka de ökande obalanserna i samhället har visat sig vara enbart "uttalanden". Regeringens konkreta politik har varit starkt koncentrationsdrivande.

Regeringens passiva och koncentrationsinriktade syn på regionalpolitikens utformning har också vid flera tillfällen mött kritik i riksdagen både vad avser resurstilldelning och inriktning. Bl a har understrukits betydelsen av infrastrukturella satsningar för en långsiktigt positiv regional utveckling.

Det krävs enligt centerns mening en decentralistisk syn och en annorlunda politik än den regeringen fört. Det innebär en politik för social rättvisa och likvärdiga levnadsförhållanden över hela landet. Det krävs omfattande förutsättningsskapande generella insatser på många olika områden om de regionala obalanserna varaktigt skall kunna utjämnas. Det är nödvändigt att beslut inom hela samhällssektorn anpassas till strävandena att skapa regional balans.

Detta gäller även samhällets insatser för att främja högre utbildning och

forskning. Under hösten 1989 har såväl forskning som regionalpolitik diskuterats ingående. Under hösten avlämnade 1987 års regionalpolitiska kommitté sitt slutbetänkande. Utredningsförslaget kan förväntas ligga som underlag för förslag till riksdagen under våren 1990. Diskussionen om forskningen har också varit omfattande framförallt som en följd av förberedelserna för en forskningsproposition våren 1990. Från centerns sida ser vi det angeläget att riksdagen snarast lägger fast vissa gemensamma handlingslinjer för dessa båda politiska fält.

En central del i den regionalpolitiska diskussionen under senare år har rört vilken inriktning de infrastrukturella insatserna skall ha för att möjliggöra en positiv regional utveckling. Bl a har utbildningspolitiken fått en allt centralare ställning i regionalpolitiken. I föreliggande motion har vi valt att lyfta fram några förslag för utveckling av högre utbildning och forskning som vi anser kommer att verka som en drivkraft för den regionala utvecklingen. Vi finner det angeläget att statsmakterna kan beakta dessa förslag när såväl forskningspolitiken som regionalpolitiken bereds av regeringen.

Regionala högskolor – en resurs i regionalpolitiken

Det är av stor betydelse för en utvecklad infrastruktur över landet att de små högskolorna stärks. De små högskolornas fördelar – en liten obyråkratisk organisation och möjligheter till lokala kontakter – måste tas tillvara. De har också betydelsefulla uppgifter för kompetens och kunskaps spridning i samarbete med näringslivet i de regioner där de verkar. Det är mot denna bakgrund som centern aktivt verkat för de högskoleutbildningar som nu startas i Blekinge och Fyrstadsområdet. Centern har också föreslagit ytterligare högskolor i Kiruna och Skellefteå samt på Södertörn.

Många små och medelstora företag har behov av personal med teknisk och ekonomisk utbildning. Införandet av den förordade vidareutbildningen på mellannivå bör kunna tillgodose en del av detta behov. Inriktningen av högskolornas verksamhet bör anpassas efter de lokala förhållandena och stimulera till utveckling av ny teknik och öka den tekniska och ekonomiska kompetensen i en region. De regionala högskolorna bör även omfatta samhällsvetenskapliga och humanistiska ämnen. Det är därför viktigt att de regionala högskolorna har ett så brett utbud av utbildningar som möjligt.

Staten måste samtidigt göra insatser för att med bl a offertstöd och omlokalisering av statliga funktioner komplettera den utbildnings- och näringslivsmiljö som skall byggas upp. Vidare måste utbildningen ges en sådan inriktning att man utnyttjar de små högskolornas möjligheter att i samarbete med tekniska högskolor och universitet befrämja utvecklingen i sin region.

Universitet och högskolor skall kunna göra tidsbegränsade insatser på andra orter inom respektive upptagningsområde. En högskola skall t ex under en tidsperiod kunna etablera en kurs, med teknisk eller ekonomisk inriktning, på en ort och sedan flytta verksamheten till en annan ort – dvs ambulerande högskoleutbildning.

Forskning vid mindre högskolor

De små högskolorna blir med en sådan inriktning en av "motorerna" i en mer balanserad regional utveckling. Högskolorna för med sig bl a nyetablering och förnyelse av befintliga verksamheter i respektive region. Centern anser att de små högskolorna skall utvecklas till regionala utvecklingscentra.

Vid de mindre högskolorna bör avancerad forskning kunna bedrivas inom vissa teknologiska "spetsområden". Detta skulle betyda mycket för en regions utveckling. Viss forskning bör även kunna bedrivas inom "stödjande" ämnesområden och fasta forskartjänster måste därför finnas vid de små högskolorna.

Något om utvecklingen och nuläget

I Sverige finns elva högskoleenheter som får del av medel för forskning och forskarutbildning under de så kallade fakultetsanslagen på utbildningsdepartementets huvudtitel. Anslagen går till de sex universiteten, de tre fristående tekniska högskolorna i Stockholm, Göteborg och Luleå, Karolinska Institutet samt Lärarhögskolan i Stockholm. Även Lantbruksuniversitetet har omfattande fasta forskningsresurser som kanaliseras via jordbruksdepartementet. De fasta forskningsresurserna i vårt land är idag således lokaliserade till de sex universitetsorterna samt Luleå. Rymdforskningen i Kiruna och Lantbruksuniversitetets mycket spridda organisation är samtidigt exempel på forskningsmiljöer utanför universitetsorterna.

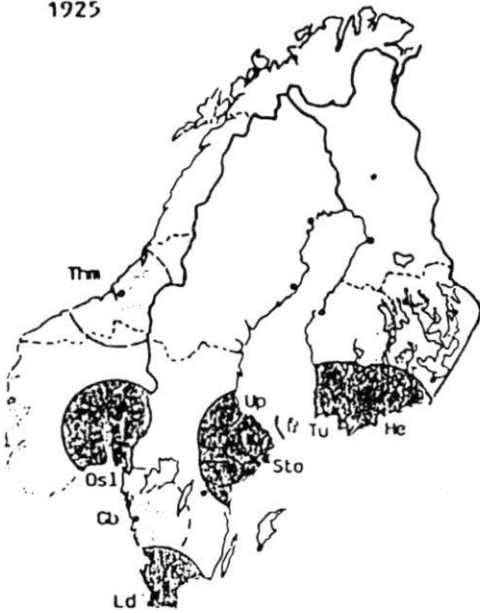
De sex universiteten har etablerats under en mycket lång period. Uppsala universitet grundades 1477 och Linköpings universitet ca femhundra år senare. Fyra av våra sex universitet har grundats under detta århundrade. Det finns emellertid epoker i Sveriges historia då vi haft en "universitetstäthet" som väl låter sig mätas med dagens. Vid slutet av 1600-talet – under stormaktstiden – fanns det fem universitet i det svenska väldet. Dessa var Uppsala, Dorpat (Tartu i nuvarande Estland), Åbo, Greifswald (numera DDR) och Lund. De två universiteten i Dorpat och Åbo grundades med bara åtta års mellanrum – 1632 respektive 1640. Relaterat till folkmängden på den tiden – som uppskattats till ca 2,5 miljoner – fanns det således ett universitet på ca 500 000 invånare. Om samma "universitetstäthet" hade bibehållits in i våra dagar skulle vi ha haft 17 universitet!

Utvecklingen i Finland och Norge

Utvecklingen av den högre utbildningen och forskningen i Norge, Sverige och Finland uppvisar betydande skillnader. Nedanstående figur visar vilken geografisk täckning som uppnås i vart och ett av de tre länderna om en radie på 15 mil dras kring orterna med universitet och högskolor.

Den i särklass bästa geografiska täckningen uppnås i Finland där studenter från nästan hela landet kan nå en högskola eller ett universitet med fasta forskningsresurser inom ett avstånd av högst 15 mil. Även i Norge är den geografiska täckningen bättre än i Sverige. För både Finlands och Norges del är den uppnådda strukturen resultatet av medvetna satsningar under efterkrigstiden. Även i Sverige har en betydligt bättre täckning uppnåtts under samma tid men de vita fläckarna är i särklass störst i vårt land.

1925

Mot. 1989/90
Ub501

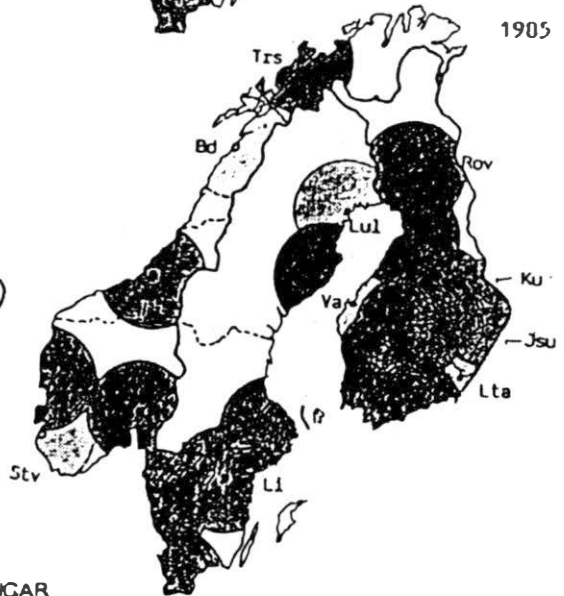
1945

1965

1985

FÖRKORTNINGAR

Norge

Bd = Bodø
Bg = Bergen
Osl = Oslo
Stv = Stavanger
Thm = Trondheim
Trs = Tromsø

Sverige

Gb = Göteborg
Ld = Lund
Li = Linköping
Lul = Luleå
Sto = Stockholm
Um = Umeå
Up = Uppsala

Finland

He = Helsinki
Jsu = Joensuu
Jy = Jyväskylä
Ku = Kuopio
Lta = Lappeenranta

Ou = Oulu
Rov = Rovaniemi
Tp = Tampere
Tu = Turku
Va = Vaasa

Universitet samt högskolor med forskartjänster inom minst tre fakulteter (mörk skuggning) resp. mindre än tre (ljusgrått). Utvecklingen i 20-årsintervall i Finland, Norge och Sverige 1925-1985.

Benägenheten att söka sig till högre utbildning är starkt beroende av närheten till utbildningsutbudet. Det har bland annat visats av regionalpolitiska kommittén. I län och kommuner med universitet är viljan att övergå till högre utbildning betydligt högre än i övriga län. I framtiden, när högskolans roll för fort- och vidareutbildning sannolikt kommer att öka, är det viktigt att närheten till studieorten uppmärksammas ännu mer. För många studerande är det inte aktuellt att söka sig bort från hemorten till någon av de traditionella universitetsorterna. Valet står istället mellan att överhuvudtaget studera eller att inte göra det. De kategorier som nås av högre utbildning genom att denna byggs ut på nya orter eller erbjuds i nya decentraliserade former innebär således ett tillskott av studerande totalt sett. Någon egentlig konkurrenssituation om de studerande mellan exempelvis universitet och regionala högskolor föreligger inte.

I skedet efter den grundläggande högre utbildningen kan emellertid ett konkurrensläge observeras. De studerande som valt att fullfölja sin grundläggande högskoleutbildning vid en mindre högskola visar betydligt mindre benägenhet att vilja fortsätta med forskarutbildning. Det är därför viktigt att utveckla strukturer genom vilka alla högskolestuderande erbjuds i princip likvärdiga möjligheter att inleda en forskarkarriär.

Dimensionering av den högre utbildningen och forskningen nu och i framtiden

Sveriges internationella konkurrenskraft är starkt beroende av att vi kan prestera ett avancerat kunskapsinnehåll i de produkter och tjänster som erbjuds. Detta kräver satsningar på utbildning och forskning i en betydligt större omfattning än som nu är fallet. Det finns till och med prognoser från ansvariga organ som antyder en utveckling där antalet högskoleutbildade, uttryckt som andel av befolkningen, skulle komma att minska kring sekelskiftet. Detta är mycket oroande eftersom vi redan i dagsläget ligger efter flera viktiga konkurrentländer. Andelen anställda med universitetsutbildning inom industrin är enligt en nyligen publicerad UHÄ-rapport 11 % i Sverige. I USA är samma andel hela 23 %, i Storbritannien 17 % och i Japan och Kanada 15 %. Detta talar för att en kraftig utbyggnad av den högre utbildningen och forskningen måste komma till stånd i vårt land, om vi skall kunna hävda och helst också förstärka vår internationella konkurrenskraft.

Mottagarkapacitet för innovationer

Det räcker inte med att bara bygga ut själva utbildningen. Det är också av stor regionalpolitisk betydelse att den allmänna förmågan att ta till sig innovationer och utveckla kreativitet kan stärkas i vissa orter och bygder. Unga människor måste vilja stanna kvar i sin födelsebygd om en ogynnsam utveckling av åldersfördelningen skall kunna brytas. Därför måste moderna och framtidsinriktade arbetsplatser utvecklas över hela landet. Det är också angeläget att gamla arbetsplatser kan fyllas med nytt innehåll. Ny teknik utvecklas ständigt. Under senare år har dataanvändningen slagit igenom i de

flesta verksamheter. Denna utvecklingstrend kommer sannolikt att fortsätta. Under de kommande decennierna kommer också biotekniken att göra sitt intåg på bred front. Samtidigt ställer exempelvis skyddet av vår miljö allt större krav på kunskaper och utveckling. Allt detta kräver utbildning men också allmänna attitydförändringar som medverkar till ökad acceptans av innovationer. Mot denna bakgrund har man på många orter satsat på teknikcentra vilket ofta givit goda erfarenheter.

Nuvarande forskning vid de nya högskolorna

Redan idag bedrivs en omfattande forskning vid flertalet av de mindre högskolorna. För 1987/88 beräknades att närmare 65 mkr satsades på FoU-verksamhet vid dessa.

Finansieringen av denna FoU-verksamhet skiljer sig från den som gäller för högskolor med fasta forskningsresurser. Externa medel spelar en betydande roll. Hela 53,4 % kommer från externa källor. Vid en högskola kommer hela 85,9 % från externa källor.

Den beloppsmässigt mest omfattande forskningsverksamheten äger rum i Karlstad. Närmare 16 mkr satsas där. Vid högskolan har inte mindre än 13 adjungerade, extra och associerade professurer inrättats. Forskarkontakter har utvecklats med Norden, USA, Tyskland, England, Holland och Japan. Några adjungerade professorer vid högskolan i Karlstad kommer från våra nordiska grannländer. Forskning bedrivs inom de naturvetenskapliga, samhällsvetenskapliga och humanistiska ämnesområdena. Vid högskolan i Växjö bedrivs en uppmärksammas forskning inriktad på småföretagens problem.

Av särskilt intresse i detta sammanhang är de forskningssatsningar som görs vid de landstingskommunala vårdhögskolorna. Dessa visar att även andra utbildningshuvudmän än staten inser vikten av att förstärka utbildningens kvalitet genom att knyta forskning till den. Det är angeläget att detta arbete kan föras vidare. Bland annat måste samverka och kontakt mellan den landstingskommunala högre utbildningen och universiteten förstärkas och vidareutvecklas.

Vid de små och medelstora högskolorna finns sammanlagt 29 adjungerade, extra och associerade professurer inrättade.

Lokala studiecentra och distansundervisning

Det förekommer redan nu att universitet och högskolor förlägger utbildning till andra orter än huvudlokaliseringsorten. Bland annat har Umeå universitet gjort systematiska satsningar på s k studiecentra. Satsningarna inleddes 1986 med centra i Kiruna, Gällivare, Skellefteå och Örnsköldsvik. Följande år fortsatte uppbyggnaden i Lycksele, Sveg, Storuman, Vilhelmina, Övertorneå, Arvidsjaur och Strömsund.

Verksamheten vid de lokala studiecentra finansieras med anslaget till lokala och individuella linjer samt fristående kurser (LIF-anslaget). Vissa särskilda projektmedel har också tillförts. Verksamheten vid ett studiecenter räknas som en form av distansundervisning. Förutom universitet engageras ofta kommunen och det lokala näringslivet. I det lokala studiecentret er-

bjuds förutom lämpliga studielokaler tekniska hjälpmedel – datorer och video. Lokala lärare från bland annat gymnasieskolan och kommunal vuxenutbildning engageras som handledare för de studerande.

Verksamheten vid lokala studiecentra inleddes med ett kurspaket inriktat på revision. Hela paketet gav 120 poäng. Verksamheten fortsätter nu med inriktning på vård och omsorgssektorn.

Den huvudsakliga målgruppen för verksamheten vid lokala studiecentra är äldrestuderande med yrkeserfarenhet. Ungdomsstuderande förväntas uppsöka universitetsorten men även för dessa har studiecentra en viss betydelse. Exempelvis kan studiecentra utgöra stödplatser för praktikplatser. Det innebär bland annat att de kompletteras med boendemöjligheter för unga studerande. Framförallt för vissa utbildningar inriktade på den offentliga sektorn (läkare, lärare, förskolepersonal) är det angeläget att praktikplatser kan erbjudas på andra orter än universitetsorten. Därigenom kan den framtida rekryteringen underlättas.

Verksamheten i Umeå förs nu vidare genom att man bygger upp kontakter – ett så kallat kompetensnätverk – i princip i alla kommuner i de fyra nordliga länen. Detta innebär att en särskilt ansvarig kontaktperson utses. Det kan vara en syo-konsulent eller kommunens näringslivssekreterare eller annan lämplig person. Universitet och de övriga högskolorna i landsdelen håller fortlöpande kontakt med kompetensnätverket. Kontaktpersonernas uppgift är bland annat att inventera lokala behov av högskoleutbildning. Kontaktpersonerna skall också medverka till förmedling av examensarbeten och praktikplatser.

De goda erfarenheterna från etableringen av studiecentra bör nu föras vidare också till andra universitet och högskolor. Genom att räkna in lokala studiecentra bland de särskilda inrättningar för service som anges i högskoleförordningen (HF 16 kap) skulle en sådan spridning underlättas. Det blir ökade möjligheter för exempelvis kommuner att initiera diskussioner med universitet och högskolor för att åstadkomma en etablering. Den föreslagna ordningen syftar självfallet inte till att åstadkomma byråkrati. Formerna bör vara fria med goda möjligheter till improvisationer och lokala anpassningar.

Under senare tid har vid vissa högskolor diskuterats om det är möjligt att förlägga utbildningsplatser på linjer till annan ort än högskoleorten. Vissa högskolor har gjort så samtidigt som det på andra håll hävdas att det skulle finnas legala hinder. Uppenbarligen råder oklarhet. Enligt vår mening måste denna oklarhet undanröjas genom ett beslut i riksdagen.

Radio och TV för högre utbildning

Utbildningsradion (UR) ger sedan några år tillbaka distanskurser på högskolenivå i radio och TV tillsammans med universitet och högskolor. Exempel härpå är 10-poängskurserna i Datakunskap, Idehistoriska miljöer och Vardagsjuridik. Kurserna vänder sig till såväl personer med avsikt att tentera för högskolepoäng som till personer som utan dessa ambitioner följer delar av kursen i t ex studiecirklar eller genom radio och TV. Kursmaterialet är så utformat att det innehåller speciella böcker och handledningar för folkbildningen. Den gemensamma komponenten i kurserna är TV-programmen

som måste kunna vara användbara såväl för poängstuderande som för TV-publiken i allmänhet.

Ett betydande antal studerande har följt kurserna. Ca 37 000 poängstuderande anmälde sig sålunda till kursen i Datakunskap. Motsvarande siffror för Idehistoriska miljöer och Vardagsjuridik är ca 3 500. Antalet personer som tenderat är dock lägre. Kursmaterialet utnyttjas i stor omfattning i studieförbunden och vid folkhögskolorna. Glädjande nog lockar TV-programmen betydande tittarskaror. De tolv TV-programmen till Vardagsjuridik sågs av 300 000-500 000 personer trots den sena sändningstiden.

De utvärderingar som utförts visar att en stor andel av de poängstuderande saknar erfarenhet av högre studier. För Vardagsjuridik gällde detta ca 60 %.

Samarbetet med universiteten och högskolorna innebär att kursplanerna på sedvanligt sätt godkänns av linjenämnderna samt att dessa svarar för tentamen och utfärdande av utbildningsbevis.

UR har utvecklat flera kurser som i första hand vänder sig till bestämda personalgrupper som fort- och vidareutbildning. Det gäller bl a en 10-poängskurs i omvårdnad som ges i samarbete med vårdhögskolorna och som riktar sig till skilda vårdpersonalsgrupper. En 5-poängskurs i matematik sänds hösten 1990 för fortbildning av låg- och mellanstadielärare.

Inom universitet och högskolor finns n ett utbud av ca 500 distanskurser som samlar ca 15 000 studerande. Utomlands har distansundervisningen ofta en större omfattning än i Sverige. Det beror ofta på att de reguljära utbildningarna inte är utbyggda så att de svarar mot efterfrågan. I vissa länder utnyttjas dock distansundervisningen som komplement till den övriga högskoleutbildningen. Det gäller t ex i Kanada och Australien. Ett annat exempel är Open University och Open College i Storbritannien. Under senare år har utvecklingen av mediatekniken påverkat distansundervisningen. Ofta ingår ljud- och videokassetter. Ibland ingår också dataprogram. På flera håll utnyttjas även satelliter för distansundervisning.

Som nämnts tidigare kommer utbildningsbehovet att öka under 90-talet. Det gäller inte minst fort- och vidareutbildning. Det har också visat sig att distansundervisning framförallt lämpar sig för vuxna människor. Detta sammanhänger med att studieformen är krävande. Den fungerar bäst för kortare kurser. För att den skall bli effektiv är det dock nödvändigt med samverkan mellan de olika aktörerna på området. Det är särskilt angeläget att UR, universitet och högskolor, studieförbund och intresserade folkhögskolor kan utveckla en svensk modell för distansundervisning som kan bli ett attraktivt komplement för många studerande. Vad som krävs är bl a insatser för att utveckla kursplaner som kan accepteras vid olika universitet och högskolor. Frågan om studierådgivning till distansstuderande måste också lösas. Samverkan och god organisation är särskilt viktig när distanskurser skall ges samtidigt över hela landet. De studerande måste kunna få del av föreläsningar och gruppstudier som komplement till självstudierna för att nå goda studieresultat.

Enligt centerns mening är det angeläget att en ingående analys nu kommer till stånd rörande skilda mediers roll i utbildningssammanhang. Det kan konstateras att den tekniska utvecklingen – framförallt videoteknik samt satellit-

och kabeldistribution – nu erbjuder väsentligt vidgade möjligheter att erbjuda utbildningsinsatser via media. Dessa nya möjligheter är mycket bristfälligt analyserade för svenskt vidkommande trots att stora delar av denna utveckling varit kända eller förutsedda sedan lång tid. Det är mot denna bakgrund angeläget att en framtidsinriktad översyn av den moderna mediateknikens möjligheter i utbildningssammanhang snarast kommer till stånd. I detta arbete måste självfallet Utbildningsradion delta. Vidare måste företrädare för högskolan, skolväsendet, folkbildningen och folkhögskolorna engageras i arbetet. Med tanke på frågans centrala politiska betydelse är det också naturligt att parlamentariker deltar. Översynen bör resultera i utformningen av ett nationellt program för utnyttjande av såväl gamla media – eterburen radio och TV – som nya media – framförallt satellit- och kabel-TV, video och bildskivor – i utbildningsväsendets och folkbildningens tjänst.

Utgångspunkter för nylokalisering av fasta forskningsresurser

Umeå Universitet och Tekniska Högskolan i Luleå är exempel på satsningar på utbyggd högre utbildning och forskning som bland annat motiverats av regionalpolitiska skäl. De flesta torde idag vara ense om att satsningarna har haft en mycket gynnsam effekt för hela norra Sverige. Själva framväxten av dessa utbildningssatsningar kan därför ge flera uppslag som kan föras vidare till nya orter. Det är emellertid angeläget att redan nu understryka att inte enbart regionalpolitiska motiv får styra utvecklingen av den högre utbildningen och forskningen. En realistisk utvecklingsmodell måste utformas på sådant sätt att förtroende för den i allt väsentligt kan vinnas i alla berörda kretsar. Det innebär bland annat att forskningsprestationernas kvalitet och forskningsresultatens internationella tillgänglighet inte får eftersättas. Regionalpolitiska motiv för forskningssatsningar skall komplettera de rent forskningspolitiska motiven – inte ersätta dem.

Mot denna bakgrund vill centern formulera följande utgångspunkter för en utökning av nationens samlade forskningsansträngningar där möjligheterna att utnyttja forskningen och den högre utbildningen som drivkraft i den regionala utvecklingen tas tillvara:

- En första utgångspunkt bör vara att forskningsresurser på nya orter skall tillkomma genom en vidgning av nationens samlade forskningsresurser.
- En andra utgångspunkt, som stärker tanken på etablerande av forskningsresurser på nya orter, är behovet av samband mellan högre utbildning och forskning. För att utbildningen skall bli av god kvalitet måste den nära förankras i forskningen. Det är en gammal akademisk tradition som nu bör fullföljas även när det gäller de regionala högskolorna.

Studenterna på de nya högskoleorterna är en viktig del av nationens samlade intellektuella kapacitet som måste tas tillvara. Med tanke på de minskande årskullarna de närmaste åren får detta argument förstärkt betydelse.

- En tredje utgångspunkt är att uppbyggnad av en fast forskningsorganisation bör ske successivt. Uppbyggnaden av universiteten i Umeå och Linköping kan tjäna som exempel ur modern tid vilka tidshorisonter vi rör oss med.

- En fjärde utgångspunkt är att forskning på nya orter bör utvecklas i nära samverkan med forskningen vid nuvarande universitet. Det är ett krav inte minst från forskarna själva på de nya orterna. Man är angelägen om att undvika isolering. Metoder bör därför utvecklas så att det blir intressant för universitetsfakulteterna att medverka vid etablering av forskning vid högskolor utan egna fasta forskningsresurser.
- En femte utgångspunkt bör vara att forskningen byggs upp från grunden. Ett program upprättas. Doktorandtjänster inrättas. Dessa följs av forskningssystemets mellantjänster – forskarassistenter och lektorat med tyngdpunkt i forskning.

Etableringsmodell – ett exempel

En stegvis process som tar hänsyn till de ovan angivna utgångspunkterna skulle därför i mycket grova drag kunna se ut på följande sätt:

1. På högskolan görs en inventering av pågående forskningsprojekt och vilka lärare/studenter man har som skulle vilja inleda forskning.
2. Forskningsprogram struktureras. Vilka kompletteringar behöver göras för att man skall kunna utveckla ett någorlunda sammanhängande forskningsfält? Vilka institutioner behöver inrättas eller reorganiseras – det är på institutionsnivå en betydande del av arbetet såväl inåt som utåt måste ske.

Eventuellt kan högskolan tillsätta en funktion som administrativt leder ett systematiskt organisationsarbete. Det är dock viktigt att fakulteter/forskningsråd av kvalitetsskäl bedömer forskningen. Ev öronmärkning av pengar kan tänkas men får inte ske på kvalitetens bekostnad. Doktorandtjänster knutna till högskolan bör inrättas i detta skede. Forskningsandelen i de befintliga lärartjänsterna utökas.

3. Mellantjänster börjar inrättas i detta skede.Handledningen av doktorander börjar nu ske på högskolan. Disputationer sker i samverkan med universitetsfakultet.
4. Man är nu framme vid ett läge där professur kan inrättas. Institutionsbildningen är nu fullbordad.
5. Institutionsbildningarna bör – med stöd av de forskningsprogram som nämnts under punkt 2 ovan – vara så samordnade att de sker inom närliggande ämnen vid samma högskola under en någorlunda komprimerad tidsrymd. När det finns tre till fem fullständiga institutioner med både utbildning och forskning och med varsin professor i spetsen kan en fakultet bildas. Här kapas de administrativa banden till fakulteten vid annat universitet. När det finns tre eller flera fakulteter kan det vara aktuellt att beteckna högskolan som ett universitet.

Tidsmässigt torde hela processen ta ca åtta till tolv år. De tidigare universitetsfilialerna torde ligga närmast till för att utvecklas till nya universitet. En sådan utveckling skulle ligga i linje med utvecklingen av universitetet i Linköping. Därutöver bör någon högskola i norra Sverige utvecklas till ett självständigt universitet.

En alternativ möjlighet som närmare bör studeras är om två eller tre högskoleorter tillsammans skulle kunna erbjuda en forsknings- och utbildningsorganisation som motsvarar ett universitet. Det kan exempelvis vara aktuellt i Norrland. Exempel på utbyggnad enligt en sådan modell finns i Finland där universiteten i Kuopio, Joensuu och Lappeenranta tillsammans erbjuder ett omfattande utbud. Enligt uppgift finns i sydöstra Sverige planer på ett "triangeluniversitet" genom samverkan mellan högskolorna i Växjö, Kalmar och Karlskrona, vilket också påminner om den finska modellen.

Forskningsanknytning vid alla högskolor

Den utvecklingsmodell vi här presenterat innebär att några av de nuvarande regionala högskolorna utvecklas till universitet. Det är samtidigt angeläget att markera att en knytning mellan forskning och högre utbildning måste främjas vid samtliga högskolor. I princip bör alla lärare inom högskolan ha möjlighet till viss forskning inom ramen för sin tjänst. Det innebär att samtliga högskolor efterhand bör kunna få professurer. Flera av dem bör kunna komma så långt att åtminstone en fakultet inrättas. Som exempel kan nämnas Jönköping som kan vara en tänkbar lokaliseringsort för en juridisk fakultet.

Ekonomi

Utbyggnaden av forskning och högre utbildning enligt den modell vi här skisserat kommer självfallet att leda till sammantaget högre kostnader för denna sektor i samhället. Eftersom det dock handlar om en successiv utbyggnad under en längre tid kommer kostnaderna i inledningskedet att vara mer begränsade. Viss vägledning för bedömningen av kostnadsläget kan nås genom att jämföra kostnaderna vid några etablerade lärosäten. De statliga fakultetsanslagen till forskning och forskarutbildning i Linköping är 153 mkr och i Luleå 86 mkr. Som jämförelse kan nämnas Uppsala universitet där motsvarande anslag uppgår till 454 mkr. Kostnadsläget är också mycket skiftande för olika fakulteter. Juridiska fakulteten i Uppsala kostar 8 mkr, teologiska fakulteten 10,6 mkr. De samhällsvetenskapliga fakulteterna i Uppsala och Umeå kostar ca 50 mkr vardera. Samma fakultet i Linköping kostar endast 5,8 mkr. Anslagen till de medicinska och naturvetenskapliga fakulteterna ligger på nivån 100-200 mkr.

Avgörande för kostnaderna för ett nytt universitet eller en ny fakultet är således vilken profil man har. Man måste också räkna med att ingångsvärderna måste ökas kraftigt – långt utöver vanlig kostnadsutveckling – om en satsning på ett nytt universitet verkligen ska ge avsedda resultat. Det är mot denna bakgrund rimligt att räkna med att fakultetsanslagen ökas med 30-50 % till mitten av 90-talet om såväl utbyggnad på nya orter som förstärkning på befintliga universitet skall kunna åstadkommas.

Tillsätt en organisationskommitté

För att förbereda en utbyggnad av den högre utbildningen och forskningen enligt de riktlinjer vi har skisserat i denna motion bör nu en särskild organi-

sationskommitté med parlamentarisk förankring tillkallas. Det är viktigt att utvecklingsprocessen till avgörande del kan initieras lokalt ute på högskolorna. Organisationskommitténs uppgift bör vara att till de centrala statsmakterna – regering och riksdag – kanalisera och strukturera de idéer och utvecklingstankar som redan finns eller som kan initieras. Arbetet bör inriktas på att senast i forskningspropositionen 1993 presentera en samlad utvecklingsplan. Det betyder att arbetet måste vara klart senast under 1992.

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts rörande utvecklingen av lokala studiecentra,
2. att riksdagen hos regeringen begär att lokala studiecentra skall anses som särskild inrättning för service enligt högskoleförordningen,
3. att riksdagen hos regeringen begär sådan ändring av högskoleförordningen att det klargörs att högskola kan förlägga linjeutbildningar även till andra orter än högskolans huvudsakliga lokaliseringort,
4. att riksdagen hos regeringen begär en nationell plan för utnyttjande av media för decentraliserad högre utbildning enligt de riktlinjer som anges i motionen,
5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts rörande utbyggnad av fasta forskningsresurser och inrättande av nya fakulteter och universitet,
6. att riksdagen hos regeringen begär att en organisationskommitté tillsätts för att senast 1992 framlägga förslag till utvecklingsplan för högre utbildning och forskning.

Stockholm den 20 december 1989

Olof Johansson (c)

Karl Erik Olsson (c)

Bertil Fiskesjö (c)

Gunnar Björk (c)

Pär Granstedt (c)

Karin Israelsson (c)

Per-Ola Eriksson (c)

Görel Thurdin (c)

Karin Söder (c)

Gunilla André (c)

Börje Hörnlund (c)

Agne Hansson (c)

Larz Johansson (c)